

KOLEKTIVNO OSTVARIVANJE AUTORSKOG PRAVA U KONTEKSTU KORIŠĆENJA DELA NA INTERNETU – OSVRT NA ZAKONODAVSTVO EU

*Stanislav RADULOVIĆ**

Apstrakt: Internet se poslednjih decenija razvio u najveću i najvažniju globalnu računarsku mrežu sa nesagledivim dometima. U digitalnom dobu, autorsko delo postaje bestelesno, odnosno oslobođeno telesnog nosača, a u virtuelnom prostoru svakodnevno dolazi do povreda ovlašćenja iz korpusa autorskog i srodnih prava. S vremenom je mnoštvo takvih povreda uslovalo neophodnost za ograničavanje i regulisanje pojedinih segmenata interneta sa ciljem da se stvori adekvatan ambijent u kojem bi svaki autor bio stimulisan da stvara. Autorsko i srodna prava predstavljaju subjektivna prava koja se efikasnije ostvaruju ako se njihovi nosioci udruže u organizaciju radi kolektivnog ostvarivanja svojih prava. Uočava se mogućnost za širokom primenom instituta kolektivnog ostvarivanja autorskog i srodnih prava u eri informacionog društva. Direktivom EU 2014/26/EU postavljen je čvrst okvir funkcionisanja organizacija za kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava i stvorene su pretpostavke za veću transparentnost u poslovanju ovih entiteta. EU ovim aktom uvodi konkurenciju među organizacijama na tržištu prava na korišćenje muzičkih sadržaja onlajn. Direktivom EU 2019/79/EU koncipira se prošireno kolektivno licenciranje od strane organizacija za kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava, koje treba da omogući izdavanje multiteritorijalnih licenci institucijama kulturne baštine za korišćenje dela nedostupnih na tržištu. Preovladala je svest o nužnosti uspostavljanja jedinstvenog digitalnog tržišta kao jedne od osnovnih pretpostavki funkcionisanja autorskog i srodnih prava na internetu. Ovaj rad ima za cilj da prikaže jasnu nameru evropskog zakonodavca koja se kreće u pravcu nadogradnje i usavršavanja sistema kolektivnog ostvarivanja autorskog prava kako bi se njegovom primenom prevazišla evidentna kriza u funkcionisanju autorskog prava na internetu.

Ključne reči: kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava, autorsko pravo, zakonodavstvo EU, digitalno okruženje, korišćenje autorskog dela putem interneta.

*Podsekretar, Pokrajinski sekretarijat za kulturu, javno informisanje i odnose sa verskim zajednicama – Novi Sad; doktorand, Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu, email: stanislavradulovic84@gmail.com

1) UVOD

Polazeći od osnovne teze da je kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava opravdano i poželjno u onim situacijama kada je njihovo individualno ostvarivanje nemoguće, izuzetno teško ili pak otežano, ovaj institut bi mogao da bude značajan faktor u funkcionisanju autorskog i srodnih prava na internetu. Preduslov za rešavanje problema je postojanje dobre zakonske osnove i primena instituta i mehanizama koji već postoje. Pod pretpostavkom da ta osnova postoji, preostaje pitanje sprovođenja zakona i drugih propisa u praksi. Internet, svojevrsni tehnološki, društveni i sociološki fenomen modernog čovečanstva, nosi sa sobom izazove koji se danas reflektuju na autorsko i srodna prava. Jedan od ključnih izazova današnjice jeste obezbeđivanje efikasnog okvira za funkcionisanje autorskog i srodnih prava u vremenu u kojem dominira digitalna tehnologija i informaciono društvo, te u skladu sa navedenim EU intenzivno pristupa zakonodavnim aktivnostima sa ciljem da se odrede okviri primene sistema kolektivnog ostvarivanja prava u kontekstu interneta.

Kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava je neminovnost i danas je gotovo nezamislivo da se ova prava mogu ostvarivati u punom obimu bez specijalizovanih entiteta – organizacija. Činjenica da autorsko pravo i danas funkcioniše dobrim delom je povezana sa institutom kolektivnog ostvarivanja autorskog i srodnih prava.¹ Početkom 2014. godine Evropski parlament usvaja Direktivu 2014/26/EU o kolektivnom ostvarivanju autorskog i srodnih prava i o multiteritorijalnom ustupanju prava na muzičkim delima za onlajn korišćenje na unutrašnjem tržištu, kojom se otvara mogućnost za izdavanje panevropskih licenci za korišćenje muzičkih sadržaja na internetu i uvodi konkurencija među organizacijama na tržištu prava na korišćenje muzike onlajn. Opšteprihvaćena je pretpostavka da je konzumentu jednostavnije, ekonomičnije i praktičnije da koristi muzičko delo putem interneta, umesto da isti sadržaj kupi na nosaču zvuka. Drugi, najnoviji akt koji je donet sa ciljem reforme autorskog prava jeste, nesumnjivo, Direktiva 2019/790/EU o autorskom i srodnim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu i izmeni direktiva 96/9/EZ i 2001/29/EZ. Određeni su pravni okviri vezani za publikacije koje se objavljuju na internetskim portalima, utvrđena je odgovornost pružaoca usluge deljenja sadržaja u digitalnom okruženju, obaveza pribavljanja saglasnosti prilikom postavljanja sadržaja u virtuelnom prostoru, korišćenje dela i drugih predmeta zaštite nedostupnih na tržištu od strane institucija kulturne baštine kao i koncipiranje instituta kolektivnog licenciranja sa proširenim učinkom.

¹ Slobodan Marković, „Kolektivno ostvarivanje autorskog prava u svetlu slobodne konkurencije na tržištu Evropske unije“, ur. Svetislav Taboroši, *Razvoj pravnog sistema Srbije i harmonizacija sa pravom EU – prilozi projektu*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2010, str. 29.

U prvom delu rada, sagledavanjem pojma autorskog dela u virtuelnom prostoru, uočavamo probleme koji uzrokuju krizu u funkcionisanju autorskog prava u virtuelnom prostoru. Drugi deo rada posvećen je definisanju pojma kolektivnog ostvarivanja autorskog i srodnih prava i organizacija kao specijalizovanih entiteta, iz kojeg se izvodi zaključak da je kolektivno ostvarivanje nužnost kojim se prevazilaze nedostaci prisutni u ograničenom dometu individualnog ostvarivanja autorskih i srodnih prava. Konačno, u poslednjem poglavlju analizom zakonodavnih aktivnosti Evropske unije u poslednjem periodu izvodimo zaključke o okvirima funkcionisanja kolektivnog ostvarivanja autorskog i srodnih prava *de lege ferenda*. Cilj istraživanja u ovom radu jeste da se primenom metoda naučnoistraživačkog rada prikaže nedvosmislena namera evropskog zakonodavca da kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava nadogradi i usavrši kako bi ovaj institut bio primenljiv i delotvoran u kontekstu ostvarivanja prava na internetu.

2) AUTORSKO I SRODNA PRAVA U DIGITALNOM OKRUŽENJU

Konceptualno, autorsko pravo suštinski se uobličava u XVIII veku sa osnovnom idejom zaštite prava autora, što je prevashodno potaknuto činjenicom da su u tom periodu knjige preštampane bez odobrenja autora i plaćanja naknade. Dakle, prvi oblici zaštite su bili usko vezani za štamparsku industriju da bi se vremenom proširili i na ostala autorska dela. Sam izraz „autorsko pravo“ karakterističan je za evropsko kontinentalno pravo, dok se u zemljama anglosaksonskog pravnog sistema koristi izraz „kopirajt“ (*copyright*). Razlika između ova dva pojma nije samo u imenu: evropski model uglavnom se bazira na vezi između autora i njegovog dela, dok se kopirajt isključivo odnosi na delo kao takvo. Ne treba izgubiti iz vida činjenicu da su autorsko i srodna prava izuzetno bitna za ljudsko stvaralaštvo, jer pružaju podsticaj u vidu priznanja i naknade, te autorima obezbeđuju sigurnost u vidu pravne zaštite ukoliko dođe do neovlašćenog umnožavanja ili drugog oblika povrede prava.²

Osamdesetih godina prošlog veka dalji razvoj tehnologija, a pre svega pronalazak audio i video kasete, doprineo je tome da dođe do ekspanzije neovlašćenog umnožavanja predmeta zaštite. Iako je ova pojava bila široko rasprostranjena, primetna je nesavršenost analogne tehnologije, koju je karakterisao slab kvalitet kopija i nesrazmerno velik trošak prilikom umnožavanja dela. U godinama koje su usledile pronalazak kompakt-diska omogućio je da kvalitet kopije i originala u svakom smislu bude istovetan. Dakle, odlika autorskih dela u digitalnom formatu jeste mogućnost da se sačine u neograničenom broju istovetnih

² Dragan Prlja, Mario Reljanović, Zvonimir Ivanović, *Internet pravo*, Institut za uporedno pravo, Beograd 2012, str. 10.

kopija, bez opasnosti da se izgubi na kvalitetu, dok, za razliku od njih, analogni podaci gube na kvalitetu.³

Razvoj informacionih tehnologija bitno je determinisao i promenio veliki broj društvenih odnosa i doneo izazove prilikom primene klasičnih koncepata u sferi prava, a pogotovo u sferi intelektualne svojine. Autorska dela, kao i drugi sadržaji na internetu, nalaze se u virtuelnom prostoru, koji kao takav ima svoja specifična obeležja i zakonitosti. Termin stranog porekla koji se često sreće u literaturi jeste „sajberspejs“ (engl. *cyberspace*), sajber-prostor (kiberspejs, kiber-prostor), a predstavlja zamišljeni prostor u kome se odvija komunikacija putem kompjutera, naročito preko interneta. Taj virtuelni prostor, koji je jedan od najvećih informacionih resursa na svetu, otvoren je za postavljanje i preuzimanje sadržaja, a kao takav podložan je neovlašćenom korišćenju autorskih dela koja se nalaze u njemu.⁴

U poslednjih desetak godina primetna je pojava specijalizovanih veb-sajtova koji podrazumevaju postavljanje i deljenje audio-vizuelnih sadržaja. Kao jedan od najčuvenijih sajtova, *Jutjub*, osnovan 2005. godine, omogućio je korisniku interneta da postavi svoj audio-vizuelni snimak koji gledaoci širom sveta mogu da pronađu za svega nekoliko sekundi i isti gledaju neograničeno. Jutjub danas, zahvaljujući svojoj raznolikoj tematskoj pokrivenosti, postaje jedan od najvažnijih i najprepoznatljivijih elemenata internetske kulture.⁵ Pojava platformi za direktnu razmenu sadržaja (*peer to peer*) sve je prisutnija sa napretkom tzv. *Bit torrent* tehnologije. Ovakav način razmene sadržaja je direktan, bez posredovanja specijalizovanih sajtova i često se naziva klijent–klijent razmena.⁶ Takođe, prisutna je sve veća virtuelizacija života i širenja mogućnosti interneta, a veliki doprinos povećanju broja korisnika pružila je pojava društvenih mreža. Tako, na primer, najveća društvena (socijalna) mreža, *Facebook*, ima stotine miliona korisnika, a vreme provedeno na njoj na mesečnom nivou se meri u stotinama milijardi minuta. Jedna od najvećih baza podataka o znanju celokupnog čovečanstva jeste *Wikipedia*, koja predstavlja sistem veb-stranica sa ogromnim brojem podataka.⁷ *WWW* (*world wide web*) predstavlja hipermedijalni sistem koji obezbeđuje uniformni pristup velikom broju dokumenata i servisa i omogućava prikazivanje slika, tekstova,

³ Dušan Popović, „Povreda autorskog i srodnih prava na internetu: osvrt na noviju praksu Evropskog suda pravde“, ur. Dušan V. Popović, *Intelektualna svojina i Internet*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2015, str. 60.

⁴ Dragan Prlja, Mario Reljanović, Zvonimir Ivanović, *Internet pravo*, op. cit., str. 8.

⁵ YouTube, *About youtube*, <https://www.youtube.com/yt/about/>, datum pristupa: 28.7.2019.

⁶ Dušan Popović, „Povrede autorskog prava i srodnih prava na sajtovima za razmenu audio i video zapisa, putem korišćenja onlajn video igara i na blogovima“, *Pravni život* 11/2012, Beograd, 2012, str. 789.

⁷ Mirsad Nuković, „Nastanak, razvoj i budućnost interneta“, https://www.academia.edu/7270572/Nastanak_razvoj_i_budu%C4%87nost_Interneta, datum pristupa: 27.6.2019, str. 10.

zvukova, video-zapisa i drugih različitih informacija, a programi koji omogućavaju kretanje kroz ovaj sistem zovu se pretraživači, među kojima su najpoznatiji: *Google*, *Yahoo*, *Bing* i mnogi drugi.⁸

Razmena fajlova, odnosno sadržaja, jedan je od najčešćih oblika ugrožavanja autorskih prava. Među prvim servisima za razmenu muzičkih sadržaja bio je *Napster*, koji je milionima korisnika omogućio razmenu muzičkih sadržaja koji su bili predmet zaštite. Apelacioni sud SAD je 12. februara 2001. doneo veoma značajnu odluku u predmetu *A&M Records Inc., et al. vs Napster, Inc.* Naime, sud je procenio da je odbrana *Napster*, koja se temeljila na fer upotrebi i dozvoljenoj distribuciji, neprihvatljiva. *Napster* je dobio pravnu pouku o nezakonitoj prirodi njegovih delatnosti, ali je nakon toga propustio da preduzme bilo kakvu radnju da bi sprečio dalju povredu prava. Takođe, nije uredio svoj sistem, što je sud smatrao izvodljivim, jer je imao mogućnost praćenja fajlova. Najzad, *Napster* je proglašen krivim i za povredu prava svojih korisnika. Kuriozitet je da je servis *Napster* bankrotirao, ali se broj ovakvih servisa u sajber-prostoru uvećao do neslučenih razmera. Drugi slučaj koji je, takođe, interesantan sa stanovišta regulisanja prava u sajber-prostoru tiče se čuvenog *Google-a*, koji je oformio digitalnu biblioteku sa nebrojenim naslovima. Pošto kompanija nije imala odobrenje od velikog broja autora za digitalizaciju njihovih dela, veliki broj izdavača je pokrenuo postupak protiv nje, a epilog je sudska odluka 2011. godine, kojom je *Google* bio obavezan da nadoknadi troškove autorima.⁹

Možemo konstatovati da je internet kao globalna mreža omogućio da autorska dela budu pristupačna velikom broju ljudi istovremeno, bez obzira na fizičku distancu među njima. Dakle, fizička lica su u mogućnosti da razmenjuju predmete autorskopravne zaštite bez fizičkog kontakta, dok njihov identitet skoro uvek ostaje nepoznat. Naknada za sam pristup internetu u većini država izuzetno je niska, naročito ukoliko se uzmu u obzir mogućnosti koje korisnik pretplatom stiče, te on postaje pristupačan velikom broju korisnika. U skladu sa navedenim, nesumnjiva je neophodnost postavljanja zakonodavnog okvira koji bi jemčio prava autorima, ali i korisnicima autorskih dela.¹⁰

3) POJAM ORGANIZACIJA ZA KOLEKTIVNO OSTVARIVANJE AUTORSKOG I SRODNIH PRAVA

Problemi individualnog ostvarivanja autorskog i srodnih prava prevazilaze se uz pomoć organizacija za kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava, tj.

⁸ Slobodanka Nikolov, *Osobnosti autorskog stvaralaštva u informatičkom društvu* (master rad), Pravni fakultet, Niš, 2016, 30.

⁹ Dragan Prlja, Mario Reljanović, Zvonimir Ivanović, *Internet pravo*, op. cit., str. 19.

¹⁰ Slobodan M. Marković, *Pravo intelektualne svojine i informaciono društvo*, Službeni glasnik, Beograd, 2014, str. 143.

specifičnog pravnog lica koje nastaje udruživanjem nosilaca autorskog ili srodnih prava.¹¹ Ona je specijalizovano pravno lice za ostvarivanje određenih vrsta prava povodom određenih predmeta zaštite. Skoro sve razvijenije zemlje sveta poznaju pravni institut kolektivnog ostvarivanja autorskog i srodnih prava, a najpoznatije organizacije u Republici Srbiji jesu: SOKOJ (Organizacija muzičkih autora Srbije), PI (Organizacija interpretatora), OFA (Organizacija fotografskih autora) i OFPS (Organizacija proizvođača fonograma).

Autor je izvorni nosilac autorskog prava na svom delu, a njegova ovlašćenja su pretežno apsolutne, odnosno isključive prirode. Dakle, da bi drugo lice zakonito koristilo autorsko delo, potrebno je da autor tom licu ustupi pravo na korišćenje dela i primi za to autorsku naknadu, odnosno da ga ustupi bez naknade.¹² Da bi se ispunili svi preduslovi, potrebno je obaviti niz radnji. Naime, autor i zainteresovano lice, najpre, moraju stupiti u kontakt, zatim obaviti pregovore koji, ako su uspešni, rezultiraju zaključenjem autorskog ugovora. Nakon toga, potrebno je da autor prati izvršavanje ugovornih obaveza. Dalje, autor mora da prati i eventualne zloupotrebe od strane onih koji neovlašćeno koriste njegovo delo, i, ukoliko ih uoči, da prikupi dokaze koji potkrepljuju njegove tvrdnje. Posebno je pitanje pak da li je autor fizički sposoban da nadzire obim iskorišćavanja svojih autorskopравnih ovlašćenja. Pored toga što je čitav proces izuzetno komplikovan, on takođe stvara i troškove. Stoga dolazimo do jednog od glavnih zadataka kolektivnog ostvarivanja autorskog prava – smanjenja transakcionih troškova.¹³

Na osnovu svega navedenog, zaključujemo da kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava za glavni zadatak ima da omogući vršenja prava u punom obimu ili da olakša funkcionisanje autorskog i srodnih prava kroz:

- smanjenje broja neophodnih kontakata između titulara prava i korisnika predmete zaštite,
- smanjenje broja pregovarača i ugovarača i
- smanjenje transakcionog troška.¹⁴

Organizaciju osnivaju autori, odnosno nosioci autorskog ili srodnih prava ili njihova udruženja. Sama reč „kolektivno“ sugerise na to da organizacija ne posluje sa pojedinačnim autorima povodom pojedinačnog iskorišćavanja autorskog dela,

¹¹ Slobodan M. Marković, Dušan V. Popović, *Pravo intelektualne svojine*, Univerzitet u Beogradu, Pravni fakultet, Beograd, 2014, str. 250.

¹² Slobodan M. Marković, Zoran Miladinović, *Autorsko pravo i srodna prava*, Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, Institut za pravne i društvene nauke, Kragujevac, 2014, str. 206.

¹³ Slobodan Marković, „Kolektivno ostvarivanje autorskog prava u svetlu slobodne konkurencije na tržištu Evropske unije“, op. cit., str. 27.

¹⁴ Slobodan Marković, „Kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava – funkcionisanje i uloga“, nastavni materijal, Pravni fakultet, Beograd, 2010.

već se poslovanje vrši sa grupom autora koji joj na određeni vremenski period poveravaju ostvarivanje svojih ovlašćenja na svim svojim delima. U tom kontekstu treba napraviti razliku između organizacija kao specijalizovanih entiteta i drugih vrsta autorskih agencija koje ostvaruju prava pojedinačnih autora. Takve organizacije imaju status punomoćnika i preko njih autori individualno ostvaruju svoja prava.¹⁵

Sušтина organizacija za kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava jeste u sledećem: autori ili nosioci autorskog prava na pojedinim vrstama autorskog dela koji faktički ne mogu, ili ne mogu pod ekonomski isplativim principima, da individualno ostvaruju svoja prava, udružuju se u organizacije. Oni ustupaju svoja prava organizaciji na određene oblike korišćenja svojih dela, sa nalogom da organizacija ta prava ustupi zainteresovanim korisnicima, ubere ugovorenu naknadu i raspodeli je autorima, odnosno nosiocima autorskog prava.¹⁶

Zbog brojnih osobenosti, organizacija za kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava ima drugačiji režim funkcionisanja u odnosu na privredna društva koja za cilj imaju sticanje dobiti. Neprofitni karakter nalaže da u našem pravu organizacija ne može imati status privrednog društva već udruženja. Zakonom o autorskom i srodnim pravima,¹⁷ članom 152, stav 2 propisano je da se „organizacija ne osniva radi sticanja dobiti“. Cilj njenog rada i postojanja nije ostvarenje profita već vršenje određenih imovinskopravnih ovlašćenja iz domena autorskog i srodnih prava za račun nosilaca autorskog i srodnih prava.

Status organizacije karakteriše načelo specijalizacije. To znači da delatnost organizacije mora biti tačno određena u pogledu: specijalizacije organizacije prema kategorijama nosilaca prava i specijalizacija organizacije prema vrstama predmeta zaštite, odnosno prema vrstama imovinskopravnih ovlašćenja.¹⁸ Delokrug organizacije mora biti preciziran u njenom aktu o osnivanju, kao i u statutu. Organizacija se ne sme baviti drugim aktivnostima, već svoju delatnost mora ograničiti samo na kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava, u okviru svoje specijalizacije.

Jedan od problema kolektivnog ostvarivanja autorskog i srodnih prava odnosi se na monopolski status koji organizacija uživa *de iure* ili *de facto* u većini država. Dakle, organizacija ima pravno garantovan monopol na tržištu imovinskopravnih

¹⁵ Slobodan M. Marković, Zoran Miladinović, *Autorsko pravo i srodna prava*, op. cit., str. 206.

¹⁶ Stanislav Radulović, *Organizacije za kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava* (diplomski rad), Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Novi Sad, 2011, str. 14.

¹⁷ Zakon o autorskom i srodnim pravima, „Sl. glasnik RS“, br. 104/2009, 99/2011, 119/2012, 29/2016 – odluka US i 66/2019.

¹⁸ Miroslav Miletić, *Organizacije za kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava* (magistarska teza), Pravni fakultet, Kragujevac, 1999, str. 93.

ovlašćenja koja se kolektivno ostvaruju. To znači da, u okviru jedne specijalizacije, na teritoriji Republike Srbije može postojati samo jedna organizacija. Rezultat toga jeste da korisnik nema mogućnost izbora organizacije od koje će pribaviti određena prava korišćenja određenog predmeta zaštite.¹⁹ U novijem periodu, dolazi do negativnog karakterisanja monopolskog statusa organizacije i poslednja zakonodavna rešenja vode ka njenoj razgradnji zbog negativnog uticaja na tržište zemalja članica EU.

Organizacije, dakle, nemaju lukrativni cilj, već su, u skladu sa statutom, specijalizovane za ostvarivanje određenih prava povodom određenih predmeta zaštite. Prihodi koje organizacija ubira u vidu naknade za korišćenje predmeta zaštite pripadaju nosiocima prava. Za ostvarenje svojih ciljeva i ispunjenje zadataka organizacija pribavlja sredstva putem: članarine, dobrovoljnih priloga, poklona, zaveštavanja, kao i drugih izvora u skladu sa zakonom. Doduše, određeni iznos koji organizacija prikupi ista zadržava za pokriće troškova rada. Uglavnom se radi o okvirnom iznosu između 25 i 30% od ukupno ubranih sredstava.²⁰

Zbog mnogih prednosti koje pruža ovakav oblik ostvarivanja autorskog i srodnih prava, njegova neophodnost u pojedinim oblastima korišćenja autorskih dela i predmeta srodnih prava je očigledna. Činjenica je da u gotovo svim zemljama srećemo specijalizovane organizacije za ostvarivanje autorskog i srodnih prava koje funkcionišu na sličnim principima uz pojedine osobenosti pravnih sistema kojima pripadaju.²¹

4) ZAKONODAVNE AKTIVNOSTI EU - POTREBA ZA NOVIM MODELOM FUNKCIONISANJA AUTORSKOG I SRODNIH PRAVA

4.1. Direktiva 2014/26/EU o kolektivnom ostvarivanju autorskog i srodnih prava i multiteritorijalnom ustupanju prava na muzičkim delima za onlajn korišćenje na unutrašnjem tržištu

Pod uticajem ekspanzije interneta i sve većeg korišćenja autorskih dela onlajn, EU intenzivno pristupa reformi sistema kolektivnog ostvarivanja prava sa ciljem da se pronađu adekvatni odgovori na izazove koje nosi moderno doba. Prvi akti koji su temeljno krenuli da se bave ovim pitanjem jesu:

¹⁹ Slobodan Marković, *Pravo intelektualne svojine*, Službeni glasnik, Beograd, 2000, str. 238.

²⁰ Slobodan Marković, *Pravo intelektualne svojine i informaciono društvo*, op. cit., str. 136.

²¹ Slobodan M. Marković, Dušan V. Popović, *Pravo intelektualne svojine*, op. cit., str. 250.

- Preporuka Komisije o prekograničnom kolektivnom ostvarivanju prava za legitimne muzičke onlajn servise od 18. maja 2005. godine,
- Studija o komunitarnoj inicijativi za prekogranično kolektivno upravljanje autorskim pravom (*Commission of EU: Study on Community Initiative on the Cross-Border Collective Management of Copyright*) od 7. jula 2005. godine, koju je sačinila Radna grupa Evropske komisije, i
- Rezolucija o prekograničnom ostvarivanju autorskog i srodnih prava za legitimne onlajn muzičke usluge od 25. septembra 2008. godine.²²

Međutim, procesi koji su usledili nakon usvajanja ovih akata nisu dali očekivane rezultate, prevashodno zbog paralelnog postojanja starog i novouspostavljenog režima kolektivnog ostvarivanja prava, koje je stvaralo pravnu nesigurnost.²³ Nakon uložених napora, koji su trajali gotovo jednu deceniju, Evropski parlament konačno usvaja Direktivu o kolektivnom ostvarivanju autorskog i srodnih prava i multiteritorijalnom ustupanju prava na muzičkim delima za onlajn korišćenje na unutrašnjem tržištu (u daljem tekstu: Direktiva 2014/26/EU) februara meseca 2014. godine.

Jedan od osnovnih ciljeva Direktive 2014/26/EU jeste da se multiteritorijalnim licencama za onlajn muziku podstakne veća prekogranična dostupnost sadržaja, posebno kroz pristup putem interneta. Propisuju se uslovi u vezi sa prekograničnim uslugama koje pružaju organizacije za kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava, posebno u smislu transparentnosti repertoara dela i pravilnosti finansijskog upravljanja povezanih sa korišćenjem prava. Njima se utvrđuje okvir za lakše objedinjavanje muzičkih repertoara, čime se smanjuje broj odobrenja koja su potrebna korisniku za pružanje usluga koje uključuju više repertoara na više državnih područja.²⁴ Odredbama Direktive 2014/26/EU obezbeđen je okvir za nesmetano funkcionisanje i upravljanje autorskim i srodnim pravima od strane organizacija za kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava, kao i stvaranje uslova za veću transparentnost u poslovanju ovih entiteta. Organizacijama se, između ostalog, kao obaveza uvodi ustanovljavanje adekvatnog sistema koji bi trebalo članovima istih da omogućiti učešće u postupku odlučivanja i osigura visok stepen finansijskog upravljanja.²⁵

²² Slobodan Marković, „Kolektivno ostvarivanje autorskog prava u svetlu slobodne konkurencije na tržištu Evropske unije“, op. cit., str. 33-34.

²³ Ibid. str. 40.

²⁴ Ibid.

²⁵ „Directive 2014/26/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on collective management of copyright and related rights and multi-territorial licensing of rights in musical works for online use in the internal market“, *Official Journal of the European Union* L 84/72, 26. February 2014.

Donosioci Direktive su konstatovali da internet kao globalna mreža ne poznaje granice, a da veliki problem stvara rascepanost onlajn tržišta muzičkih usluga u EU. Takođe, jedinstveno digitalno tržište još nije uspostavljeno, iako predstavlja nužnost u kontekstu modernog doba. Postojeća situacija se dodatno komplikuje ako se u obzir uzme velika potražnja potrošača za pristupom digitalnom sadržaju i inovativnim uslugama, uključujući one koje prevazilaze granice nacionalnih država.²⁶ Prihvata se koncept po kojem će svaki nosilac prava imati mogućnost izbora, u bilo kojoj zemlji EU, kojoj organizaciji će poveriti kolektivno ostvarivanje svojih prava za više država članica ili za celu teritoriju EU, na delima koja se koriste na internetu. S druge strane, organizacija u bilo kojoj zemlji EU moći će da ustupi korisniku iz bilo koje zemlje članice pravo na korišćenje repertoara za više država članica ili za celu teritoriju EU dodelom panevropske licence. Organizacija koja ne raspolaže logističkim pretpostavkama za ustupanje licenci za više državnih područja dužna je da to obezbedi preko organizacije koja raspolaže odgovarajućim kapacitetima. Iz navedene odredbe zaključujemo da će organizacije koje deluju na teritoriji svoje države nastaviti rad uz obavezu da zaključe ugovor sa drugom organizacijom, osposobljenom za izdavanje odgovarajućih licenci i tako omogućiti svojim nosiocima prava kolektivno ostvarivanje za teritorije druge države svih država.²⁷

Proces razgradnje monopola, koji organizacije za kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava uživaju u većini država, nastavlja se zbog razarajućeg efekta koji monopol ima na jedinstveno tržište i koji je, faktički, učvršćen kroz zabranu sprečavanja ili neopravdanog otežavanja istupanja iz organizacija, kao i kroz ustupanje prava drugoj organizaciji. Sistem razgradnje monopola mogao bi da stvori ambijent u kojem bi autori i druga fizička lica koja su izvorni ili derivativni nosioci prava bili dovedeni u neravnotežan položaj u odnosu na producerske i medijske kuće kao nosioce prava.²⁸

Razvoj legalnih servisa za pružanje muzičkih usluga onlajn širom EU jedan je od najvažnijih ciljeva, kako bi se na taj način pristupilo borbi protiv povreda autorskog i srodnih prava na internetu. Da bi bila u mogućnosti da izdaje odobrenja za prava na muzičkim delima za onlajn korišćenje za više državnih područja, organizacija za kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava mora ispunjavati određene uslove, što je propisano članovima 24–28 Direktive 2014/26/EU:

- da ima dovoljan kapacitet za delotvornu i transparentnu elektronsku obradu podataka potrebnu za vođenje evidencija o takvim odobrenjima, kao i za utvrđivanje repertoara i praćenje njegovog korišćenja, izdavanja računa

²⁶ Ibid.

²⁷ Slobodan Marković, *Pravo intelektualne svojine i informaciono društvo*, op. cit., str. 139-140.

²⁸ Ibid.

korisnicima, prikupljanje prihoda od prava i pravilnu raspodelu iznosa koji pripadaju nosiocima prava;

- da pružaocima usluga na internetu, nosiocima prava čija prava zastupa i drugim organizacijama za kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava elektronskim putem i na propisanom zahtevu pruža ažurirane informacije koje omogućavaju utvrđivanje muzičkog repertoara na internetu koji zastupa;
- da ima jasno definisane postupke kojima daje mogućnost nosiocima prava, drugim organizacijama za kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava i pružaocima internetskih usluga da zatraže ispravku podataka iz popisa uslova, ako ti nosioci prava, organizacije za kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava i pružaoci internetskih usluga smatraju da su ti podaci ili informacije netačni kada je reč o internetskim pravima na muzičkim delima;
- da bez odlaganja izdaju tačan i verodostojan račun pružaocu internetske usluge nakon što se prijavi stvarno korišćenje internetskog prava na to muzičko delo;
- da tačno i bez odlaganja, nakon što je prijavljeno stvarno korišćenje, osim ako to nije moguće zbog razloga koji se mogu pripisati pružaocu internetskih usluga, raspodeli iznose koji pripadaju nosiocima prava.

Direktiva 2014/26/EU je stupila na snagu u svim državama članicama u aprilu mesecu 2016. godine, a od maja 2018. godine postaje obavezujuća, kako za članice tako i za države koje imaju status kandidata za članstvo u EU, dok je rok za dostavljanje izveštaja o sprovođenju ovog akta april mesec 2021. godine. Izvesno je da će doći do njenog implementiranja i u pravni sistem Republike Srbije. Napred navedeno će se, prevashodno, odraziti na kontrolu rada organizacija za kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava, kao i na liberalizaciju oblasti kolektivnog ostvarivanja autorskog i srodnih prava u kontekstu korišćenja muzičkih dela na internetu, koje je sve češće i obimnije u našoj zemlji i na globalnom nivou.

4.2. Direktiva (EU) 2019/790 o autorskom i srodnim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu i izmeni Direktiva 96/9/EZ i 2001/29/EZ

Stiče se utisak da zakonodavna inicijativa EU usmerena ka prevazilaženju izazova koji su nastali kao posledica napretka komunikaciono-informacionih tehnologija u najnovijem periodu dobija svoj pravi zamah, što septembra meseca 2016. godine rezultira donošenjem Predloga direktive o autorskim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu. Evropska komisija je dosta ambiciozno pristupila rešavanju konkretnih problema uz konstataciju da se tehnološkim razvojem kontinuirano menja način stvaranja, proizvodnje, distribucije i korišćenje dela i drugih predmeta zaštite, te da se relevantno zakonodavstvo mora menjati i prilagođavati promenama kako se ne bi ograničio sveukupan tehnološki razvoj. S druge strane, preovladala je svest o neophodnosti uspostavljanja jedinstvenog

digitalnog tržišta kao jedne od osnovnih pretpostavki funkcionisanja autorskog i srodnih prava na internetu.

Nakon nekoliko godina intenzivnih pregovora i usaglašavanja, Evropski parlament je krajem marta meseca 2019. godine dao saglasnost na tekst Direktive EU o autorskim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu (u daljem tekstu: Direktiva 2019/790/EU). Ovaj akt je privukao pažnju šire javnosti, akademskih građana, korisnika društvenih mreža, ali i velikih korporacija iz oblasti informacionih tehnologija. Osnovni je utisak da je navedena Direktiva 2019/790/EU podelila članove Evropskog parlamenta, čije su debate neretko bile žustre i pune kritika na tekst akta. U prilog navedenom govori činjenica da je za tekst Direktive glasalo 348 članova Evropskog parlamenta, protiv je bilo 274, a uzdržanih 36. Pre dublje analize i detaljnog sagledavanja odredbi Direktive, možemo zaključiti da su predložene izmene u režimu autorskopravne zaštite sporne za mnoge zemlje članice EU.²⁹ Glavni razlozi za podelu u javnom diskursu leže u uverenju protivnika Direktive 2019/790/EU da će ona suštinski promeniti osnovnu koncepciju interneta, narušiti njegovo temeljno načelo slobode i uvesti mehanizme za cenzurisanje sadržaja. Pored navedenog, velike kontroverze je izazvala činjenica da se pojedinim rešenjima iz Direktive 2019/790/EU direktno utiče na interese internetskih korporacija poput Gugla, Fejsbuka, Jutjuba i mnogih drugih. Činjenica je da Direktiva daje prednost autorima u odnosu na velike kompanije i da u prvi plan stavlja pravo na pravičnu naknadu nosiocima autorskog i srodnih prava.³⁰ Sredinom aprila meseca 2019. godine zemlje članice EU usvojile su tekst Direktive, što je predstavljalo poslednju fazu u postupku donošenja iste.³¹

Direktivom 2019/790/EU harmonizuju se različiti aspekti zaštite autorskog i srodnih prava s ciljem njihovog prilagođavanja savremenom digitalnom okruženju:

- proširuju se postojeći izuzeci od primene autorskog i srodnih prava u kontekstu digitalnog i prekograničnog okruženja,

²⁹ Zorica Gulas, „Usvojena direktiva o autorskom i srodnim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu: Zemlje članice EU imaju rok od 2 godine za implementaciju odredbi Direktive u nacionalno zakonodavstvo“, <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/160419/160419-vest12.html>, datum pristupa: 27.8.2019.

³⁰ Advokatska kancelarija Žunić, „Direktiva EU o autorskim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu“, <https://zuniclaw.com/direktiva-eu-o-autorskim-pravima-na-jedinstvenom-digitalnom-trzistu/>, datum pristupa: 22.8.2019.

³¹ Nakon potpisivanja, Direktiva je objavljena u Službenom glasilu EU, a nakon dvadeset dana stupila je na snagu. Zemljama članicama EU je dat rok od dve godine da odredbe Direktive implementiraju u domaće zakonodavstvo. Izvor: Zorica Gulas, „Usvojena direktiva o autorskom i srodnim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu: Zemlje članice EU imaju rok od 2 godine za implementaciju odredbi Direktive u nacionalno zakonodavstvo“, op. cit.

- uvode se mere za fleksibilniji pristup licenciranju u svetlu korišćenja dela zaštićenih autorskim i srodnim pravima kako bi se osigurao širi pristup sadržajima,
- obezbeđuje se delotvorna zaštita stvaralaca kreativnog, kulturnog i medijskog sadržaja na internetu.³²

Važan deo Direktive 2019/790/EU, koji je ostao u drugom planu upravo zbog šire debate o drugim spornim delovima, jeste onaj koji se odnosi na korišćenje dela i drugih predmeta zaštite nedostupnih na tržištu od strane institucija kulturne baštine, kao i kolektivno licenciranje sa proširenim učinkom. Institucije kulturne baštine koje Direktiva 2019/790/EU definiše kao javno dostupnu biblioteku ili muzej, arhiv ili instituciju filmske ili audio-vizuelne baštine jesu značajni entiteti u kontekstu digitalizacije i prekogranične razmene dela, koja su u smislu ovog akta nedostupna na tržištu. Osnovni uočeni problem odnosi se na nemogućnost, odnosno izuzetno otežano dobijanje saglasnosti za korišćenje pojedinačnih dela od nosilaca prava. To može biti posledica starosti dela ili drugih predmeta zaštite, njihove ograničene tržišne vrednosti ili činjenice da ovakva dela nikada nisu bila namenjena za korišćenje u komercijalne svrhe.³³

Zbog značaja zbirke dela koje su nedostupne na tržištu, a koje predstavljaju stalnu postavku institucija kulturne baštine, nužno je postaviti okvir kojim bi se olakšalo njihovo korišćenje. S obzirom na to da Direktiva 2019/790/EU uvodi pojam predmeta zaštite nedostupnih na tržištu, postavlja se pitanje koja bi sva dela potpadala pod ovu pravnu kategoriju? Prilikom određivanja da li su dela ili drugi predmeti zaštite nedostupni na tržištu, trebalo bi posebno obratiti pažnju na to da li postoji dostupnost u smislu uobičajenih kanala trgovine, uzimajući prirodu određenog dela, skupa dela ili drugih predmeta zaštite.³⁴

Biblioteke, muzeji, arhivi i druge ustanove kulturne baštine ne raspolažu dovoljnim stručnim znanjem kako bi kvalitetno obavljale poverene poslove u vezi sa svojim zbirkama u digitalnom okruženju. Sledstveno tome, u svim državama članicama je potrebno postaviti pravni mehanizam koji bi funkcionisao na taj način što bi relevantne organizacije za kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava izdavale posebne licence institucijama kulturne baštine za određena korišćena dela koja su nedostupna na tržištu, a koja bi se mogla primenjivati i na prava onih nosilaca koji u tom pogledu nisu ovlastili organizaciju za kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava. Takve licence bi obuhvatale, shodno odredbama

³² „Directive EU 2019 of the European Parliament and of the Council on copyright and related rights in the Digital Single Market“, *Official Journal of the European Union L 130/92*, 17 April 2019.

³³ Ibid.

³⁴ Ibid., član 1.

Direktive 2019/790/EU, sve države članice. Otuda i potiče i sam naziv instituta: kolektivno licenciranje sa proširenim učinkom.³⁵

Za potrebe nesmetanog funkcionisanja mehanizama licenciranja osnovna je pretpostavka da postoji čvrst sistem kolektivnog ostvarivanja autorskog i srodnih prava, koji se temelji na principima dobrog upravljanja, transparentnosti i izveštavanja, kao i da postoji redovna, tačna distribucija i plaćanje dugovanih iznosa pojedinačnim nosiocima prava. S obzirom na prirodu korišćenja predmeta zaštite, koji obično podrazumeva veliki broj dela ili predmeta zaštite, transakcioni trošak pribavljanja saglasnosti od svakog pojedinačnog nosioca prava izuzetno je visok. Upravo zbog navedenog, bez efikasnog sistema kolektivnog ostvarivanja autorskog i srodnih prava praktično bi bilo nemoguće izvršiti sve neophodne radnje koje su potrebne da bi se omogućilo korišćenje dela koja su nedostupna na tržištu.³⁶

Opšti utisak je da je Direktiva 2019/79/EU donela velik broj inovacija i da je dotakla mnoga područja koja do sada nisu bila regulisana. Ostaje očekivanje da će nakon implementacije akta u zakonodavne sisteme članica EU, kao i u domaći zakonodavni sistem, internet postati prostor u kojem će biti znatno olakšano funkcionisanje autorskog i srodnih prava u odnosu na prethodni period.

5) ZAKLJUČAK

Internet se poslednjih decenija razvio u najveću i najvažniju globalnu računarsku mrežu, čiji su dometi gotovo nesagledivi. Polako, ali sigurno, on postaje osnovni izvor informacija, svojevrsni zbir podataka o ljudskom znanju i utiče na gotovo sve sfere života, uključujući svaki aspekt socijalizacije modernog čoveka. Ni autorsko delo, kao jedna vrsta informacije koja predstavlja javno dobro, ne predstavlja izuzetak u tome. Ono je podobno za komunikaciju, uživanje i pouku svakom ljudskom biću.³⁷ U digitalnom dobu ono postaje bestelesno, odnosno oslobođeno fizičke forme. Pojavom globalne računarske mreže stvara se virtuelni prostor u kojem na svetskom nivou komunicira veliki broj korisnika preko svojih računara. U sajber-prostoru dolazi do najrazličitijih interakcija između ljudi i on je otvoren za postavljanje i razmenu velikog broja sadržaja svakog trenutka. S obzirom na navedeno, svakodnevno dolazi do povreda ovlašćenja iz korpusa autorskog i srodnih prava. Ostvarivanje autorskog i srodnih prava na internetu je znatno otežano zbog nepostojanja centralizovane kontrole postavljanja sadržaja i visokog transakcionog troška. S vremenom je mnoštvo povreda uslovalo neophodnost za ograničavanje i regulisanje pojedinih segmenata interneta, kako bi mogla da se

³⁵ Ibid. član 8 i član 12.

³⁶ Ibid. član 8 i član 12.

³⁷ Slobodan M. Marković, *Pravo intelektualne svojine i informaciono društvo*, op. cit., str. 141.

utvrdi eventualna odgovornost štetnika za pojedine radnje. Svakako da je osnovni cilj stvaranje adekvatnog ambijenta u kome bi svaki autor bio stimulisan da stvara i da za to dobije adekvatnu naknadu, a zakonodavni okvir mora biti fleksibilan, prilagođen osobenostima interneta, kako ne bi bio usporen tehnološki razvoj.

Individualno ostvarivanje prava je karakteristično za subjektivna prava i vrši se neposredno, od strane autora, ili preko zastupnika, na osnovu punomoćja. Kolektivno ostvarivanje prava vrši se preko specijalizovanih organizacija. Individualno ostvarivanje autorskog i srodnih prava u modernom dobu – koje karakteriše digitalna revolucija, pojava masovnih medija, globalne računarske i druge tehnološke inovacije – predstavlja institut koji je ograničenog dometa. S obzirom na sve specifičnosti informacionog društva, jasno je da autorsko i srodna prava jesu subjektivna prava koja se u pojedinim slučajevima efikasnije ostvaruju ako se njihovi nosioci udruže u organizaciju radi kolektivnog ostvarivanja svojih prava.

Evropski zakonodavac je stoga Direktivom 2014/26/EU postavio čvrst okvir funkcionisanja organizacija za kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava, i stvorio pretpostavke za veću transparentnost u poslovanju ovih entiteta. Organizacijama se, između ostalog, kao obaveza uvodi ustanovljavanje adekvatnog sistema koji bi članovima istih trebalo da omogući učešće u postupku odlučivanja i da osigura visok stepen finansijskog upravljanja. Zbog nepostojanja ekonomskog interesa i adekvatne argumentacije kojom bi korisnik bio onemogućen da pribavi multiteritorijalnu ili panevropsku licencu za korišćenje repertoara od bilo koje organizacije, EU uvodi konkurenciju među organizacijama na tržištu prava na korišćenje muzike onlajn.³⁸ Direktiva 2019/790/EU uspostavlja jedinstveno digitalno tržište koje će funkcionisati po opštim tržišnim principima, uz sve svoje osobenosti. Najveći izazov evropskog zakonodavca jeste borba sa piraterijom na internetu, kao i obezbeđivanje pravne sigurnosti nosiocima autorskog i srodnih prava. Napravljen je suštinski iskorak i određen pravni okvir sa ciljem da se zaštiti umetničko stvaralaštvo. Uvođenje odgovornosti pružaoca usluge deljenja sadržaja putem interneta, kao i obaveze da se pribavi saglasnost autora prilikom postavljanja sadržaja na internetsku platformu – deluje kao pravično rešenje ako se posmatra iz ugla autora. Prošireno kolektivno licenciranje od strane organizacija za kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava treba da omogući, ukoliko je nemoguće ili otežano pribaviti saglasnost nosioca prava, izdavanje licenci institucijama kulturne baštine za korišćenje dela nedostupnih na tržištu. Ovakve licence, takođe, imaju multiteritorijalni karakter i ovim mehanizom se suštinski dopunjuje institut kolektivnog ostvarivanja prava i omogućava da nosioci prava imaju korist od legitimnog korišćenja svojih dela.

U poslednjem periodu kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava sve više dobija na značaju kroz intenzivnu zakonodavnu inicijativu EU, pri čemu je

³⁸ Slobodan Marković, „Kolektivno ostvarivanje autorskog prava u svetlu slobodne konkurencije na tržištu Evropske unije“, op. cit., str. 38-39.

prisutna tendencija da organizacije budu glavni nosioci u ostvarivanju prava na pojedinim predmetima zaštite na internetu. S obzirom na to da su obe direktive usvojene i postale deo *acquis communautaire*, one će, nesumnjivo, imati uticaja na domaću zakonsku regulativu u kontekstu ujednačavanja zakonodavstava Republike Srbije i Evropske unije. Osnovni smisao kolektivnog ostvarivanja autorskog i srodnih prava jeste smanjenje transakcionih troškova legalnog korišćenja autorskih dela. Činjenica je da je ekonomski kriterijum bio preovlađujući prilikom donošenja obe direktive koje su predmet analize u ovom radu, pa se nameće zaključak da postoji jasan cilj evropskog zakonodavca da nadogradi i usavrši sistem kolektivnog ostvarivanja autorskih prava kako bi pomoću istog mogla da se prevaziđe kriza u funkcionisanju autorskog prava na internetu. Stoga se može očekivati da će se i u daljem periodu jačati okvir delovanja organizacija i izvesno je da će se pred ove entitete u budućnosti stavljati sve teži i kompleksniji zadaci.

6) LITERATURA

- Besarović, Vesna, *Intelektualna svojina*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2011.
- Damnjanović, Katarina, *Prava intelektualne svojine i pravo konkurencije Evropske unije*, Službeni glasnik, Beograd, 2011.
- Ficsor, Mihály, *Collective Management of Copyright and Related Rights*, WIPO, Geneva, 2, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2011.
- Gervais, Daniel, *Collective Management of Copyright and Related Rights*, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2010.
- Idris, Kamil, *Intelektualna svojina moćno sredstvo ekonomskog rasta*, Zavod za intelektualnu svojinu i Balkan kult, Beograd, 2003.
- Köhler, Markus, Hans-Wolfgang, Arndt, *Recht des Internet*, C. F. Müller, Heilderberg, 2000.
- Marković, Slobodan M., *Pravo intelektualne svojine i informaciono društvo*, Službeni glasnik, Beograd, 2014.
- Marković, Slobodan, *Pravo intelektualne svojine*, Službeni glasnik, Beograd, 2000.
- Marković, Slobodan, „Kolektivno ostvarivanje autorskog prava u svetlu slobodne konkurencije na tržištu Evropske unije“, ur. Svetislav Taboroši, *Razvoj pravnog sistema Srbije i harmonizacija sa pravom EU – prilozi projektu*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2010, str. 26-41.
- Marković, Slobodan M., Popović, Dušan V., *Pravo intelektualne svojine*, Univerzitet u Beogradu, Pravni fakultet, Beograd, 2014.
- Marković, Slobodan M., Miladinović, Zoran, *Autorsko pravo i srodna prava*, Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, Institut za pravne i društvene nauke, Kragujevac, 2014.

- Miletić, Miroslav, *Organizacije za kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava* (magistarska teza), Pravni fakultet, Kragujevac, 1999.
- Nikolov, Slobodanka, *Osobenosti autorskog stvaralaštva u informatičkom društvu* (master rad), Pravni fakultet, Niš, 2016.
- Popović, Dušan, „Povreda autorskog prava i srodnih prava na Internetu – preispitivanje uloge posrednika“, *Pravo i privreda* 4–6/2010. str. 579-593.
- Popović, Dušan, „Povrede autorskog prava i srodnih prava na sajtovima za razmenu audio i video zapisa, putem korišćenja onlajn video igara i na blogovima“, *Pravni život* 11/2012, str. 789-802.
- Popović, Dušan, „Povreda autorskog i srodnih prava na Internetu: osvrt na noviju praksu Evropskog suda pravde“, ur. Dušan V. Popović, *Intelektualna svojina i Internet*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2015, str. 59-79.
- Prlja, Dragan, Reljanović, Mario, Ivanović, Zvonimir, *Internet pravo*, Institut za uporedno pravo Beograd, Beograd 2012.
- Radovanović, Sanja, „Građanskopravna odgovornost internet posrednika za povredu autorskog prava – uporednopravni aspekt“, ur. Dušan V. Popović, *Intelektualna svojina i Internet*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2015. str. 83-112.
- Radulović, Stanislav, *Organizacije za kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava* (diplomski rad), Pravni fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad, 2011.

COLLECTIVE MANAGEMENT OF COPYRIGHT IN THE CONTEXT
OF USE OF COPYRIGHTED WORK ON THE INTERNET
– A REVIEW OF EU LEGISLATION

Summary: In recent decades the Internet has evolved into the largest and most important global computer network with unprecedented reach. It has become a basic source of information, a kind of collection of data on human knowledge and influences which covers almost every sphere of life, including every aspect of the socialization of modern man. In the digital age, copyright work lives on its own release of any media carrier. In the virtual space, there are daily violations of authorizations in the area of copyright and related rights. Over time, many violations have created a need for the restriction and regulation of certain segments of the Internet in order to create an adequate environment in which each author would be stimulated to create. Individual management of copyrights is characteristic of subjective rights and is done directly, by an author, or through a representative, by proxy. Collective management of copyrights is done through specialized organizations. The individual management of copyrights and related rights in the modern age characterized by the Digital Revolution, the emergence of the mass media, global computer network and other technological innovations, is an

institution of limited reach. Recognizing all the specifics of the information society, copyright and related rights are subjective rights that, in some cases, are managed more effectively if their holders join an organization to manage their rights collectively. Directive 2014/26/EU sets a firm framework for the functioning of organizations for the collective management of copyright and related rights and creates the preconditions for greater transparency in the business of these entities. Among other things, organizations are required to establish an adequate system that should allow members to participate in the decision-making process and ensure a high level of financial management. Due to the lack of economic interest and adequate argumentation, which would prevent the user from obtaining a multi-territorial or pan-European license to use the repertoire from any organization, the EU is introducing competition among organizations in the market for the use of music online. Directive 2019/790/EU establishes a digital single market that will operate according to the general market principles, with all its distinctive features. The European Commission has taken a rather ambitious approach to solve specific problems. Technological development is constantly changing the way in which the creation and relevant legislation must be modified and adapted to change in order not to limit overall technological development. The European legislator's biggest challenge is combating piracy online, as well as providing legal certainty to copyright and related rights holders. Substantial steps have been made, and a legal framework has been set up to protect artistic creativity. Introducing the responsibility of a content sharing service provider over the Internet, as well as the obligation to obtain the author's consent when placing content on the Internet platform, seems like a fair solution if viewed from the author's point of view. Extended collective licensing by a collective organization should allow the licensing of cultural heritage institutions for the use of off-market works if it is impossible or difficult to obtain the consent of the rightful holder. Such licenses also have a multi-territorial character, and this mechanism substantially complements the institution of collective management of copyright and enables rightful holders to benefit from the legitimate use of their works. Given that both Directives have been adopted and become part of the *acquis communautaire*, it will undoubtedly have an impact on domestic legislation in the context of the harmonization of the laws of the Republic of Serbia and the European Union. The basic meaning of collective management of copyright and related rights is to reduce the transaction costs of the legal use of copyrighted works. It is the fact the economic criterion was prevailing in the adoption of both Directives that are the subject of analysis in this paper. Therefore, it concludes that there is a clear aim of the European legislator to upgrade the system of collective management of copyright in order to overcome the crisis in functioning copyright on the Internet. It is expected that, in the long term, the framework of activities of organizations will be strengthened, and it is certain that these entities will be faced with more difficult and complex tasks in the future.

Key words: Collective management of copyright and related rights, copyright, EU law, digital environment, use of copyrighted work on the Internet.